View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by DSpace@FSM Vakif University

BAHŞAYİŞ LÜGATİ 'NDE GÖRÜLEN TERCÜME TEKNİKLERİ VE FİLOLOJİK PROBLEMLER

Fikret TURAN*

Translation Techniques and Philological Problems in *Bahşayiş Lügati*

Bahşayış Lügatı ıs one of the earlıest lexıcons on Early Oghuz Turkısh composed as an ınterlınear translatıon of an Arabıc-Persıan dıctıonary. It ıncludes many archaic lexıcal and syntactıcal forms and features. Thıs artıcle ıs concerned wıth the analysıs of methods and structures of word, word groups and sentences appear as the Turkısh translatıon of Arabıc and Persıan vocabulary as well as of phılologıcal problems remaınıng.

Keywords: Bahşayış Lügatı, Old Oghuz Turkısh, Turkısh lexıcography, translatıon methods.

Giriş

Oğuzların yerleşik hayata geçtikten sonra yazılı İslam kültürünü özümsemesi temelde bu kültürün daha önceki asırlarda Araplar ve Farslar tarafından yaratılıp geliştirilen ve dönemin şartları içinde dünyanın en görkemli dinî, edebî ve siyasî eserlerinin Oğuzcaya tercümeleri yoluyla olmuştur. Elbette ki Oğuzlar kendilerine ait İslamiyet öncesi kültür unsurlarını bu yeni kültür unsurlarıyla karıştırarak ve Dede Korkut Destanları'nda olduğu gibi Ortodoks İslamla uyuşmayan kendi toplum kurallarını bu kültüre ekleyerek kendine özgü orijinal bir çok eser de yaratmışlardır. Bununla birlikte, Oğuzların ilk dönem yazılı eserlerinin büyük bölümünü Arapça ve Farsçadan yapılan tercümeler oluşturmaktadır. Azerbaycan, Anadolu, Irak, Suriye ve Mısır'da oluşturulan bu eserler Arap ve Fars kültürünün ahlak, nasihat, tarih, inanç, şer'î hukuk, tasavvuf, hadis, bireysel aşk gibi konularda çok yaygınlık kazanmış eserlerinin tercümeleri mütercimlerin kendi açıkla-

* Doç. Dr., Beykent Ünıversıtesı, Fen-Edebıyat Fakültesı

malarını ve yorumlarını da içerir.[1] Bu bilim ve tercüme çalışmalarını yapacak öğrencilerin Arap ve Fars dillerini öğrenmeleri için hazırlanan sözlükler bu tercüme çalışmalarının ana kaynaklarıdırlar. Bu tür sözlük çalışmalardan birisi de *Bahşayiş Lügati*'dir.[2] Bu makalede Oğuzcanın geçiş dönemine ait oldukça önemli imla, kelime hazinesi ve gramer bilgileri veren bu tek nüsha eser hakkında kısa bilgi verdikten sonra eserde uygulanan tercüme yöntemlerini çeşitli yönlerden irdeleyip örneklerle açıklayacağız.

Eser Hakkında Genel Bilgiler

Bahşayiş Lügati on dördüncü yüzyılda istinsah edildiğini kuvvetle tahmin ettiğimiz Arapça ve Farsça isim soylu kelimeleri içeren tematik sözlüğün satırarası Oğuzca tercümesinden oluşmuş bir eserdir. Bu eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde Fatih 5178 numarada kayıtlı bir elyazmasıdır. Ketebe kaydında, müstensih Bahşayiş bin Çalıça tarafından gösterilen tarih (Hicrî 308, miladî 920) ile birlikte Köktürk Kitabeleri ve Eski Türkçe dönemine özgü bazı kelimelerin eserdeki varlığı bu eseri Türk dili tarihi açısından özellikle de Oğuzcanın ilk dönemleri bakımından oldukça önemli hale getirir. Eser Oğuzca birçok arkaik kelimeyi ortaya koyarken Kaşgarî'nin *Dīvānü Lügāti't-Türk*'ünde Oğuz Türkçesinin özellikleri konusunda söyledikleriyle de büyük paralellikler gösterir.[3]

Eser tematik bir sözlük olduğu için çeşitli konularla ilgili isim soylu kelimeler birarada gösterilmiştir. Eser on iki bölümden meydana gelmiştir. Bölümler ise fasl başlığı altında birçok alt bölümlere ayrılmıştır. Eserin başladığı 1b sayfasının başından ortasına kadar olan kısmı Arapça olarak eserin yazılış amacından bahseder. Bu kısımda eserin yazılmasının amacı olarak eğitimine yeni başlayan-

1 Oğuz Türkçesının edebî dıl olarak doğuşu 10. yüzyılın başlarından ıtıbaren Oğuz kabılelerinin yerleşık hayata geçmeye başlamalarıyla doğrudan ilgılıdır. Onların Aral Gölü'nün güney doğu kısmında Sır Derya'nın her ıkı yakasında Karaçuk, Cend, Yenı Kend, Sayram, vb. gıbı şehırlerde (Kaşgarî'de *bilâd al-guziyya*) yerleşık hayat şartlarına bırden bıre geçmedıklerını, uzun bır süre yarı göçebe ve yarı yerleşik yaşadıktan sonra kıtleler halinde yerleşik hale geçtiklerini biliyoruz. Oğuzların yerleşık hayata geçişı onların aynı zamanda bulundukları bölgede hakim İslam medeniyetinin Karahanlı, Samanı ve Gazneli gibi Türk ve Fars kökenli siyasî ve kültürel oluşumların arasında İslamlaşmalarını da doğurmuştur. Oğuzların İslamiyet öncesi yaşantıları ve onların Islamlaşması konusu Sümer (1972) tarafından incelenmıştır.

2 *Bahşayiş Lügati* hakkında genış bılgi 1999 yılında Magosa'da Doğu Akdeniz Ünıversitesı tarafından düzenlenen Uluslararası Sözlük Bilımı Sempozyumu'nda sunulmuştur. Sempozyum bıldırıleri adıgeçen üniversıte tarafından yayımlanmak üzeredir. *Bahşayiş Lugati*'nin tamamı üzerinde yaptığımız fılolojik, leksıkolojık ve dılbilımsel inceleme ayrıca bır kıtap olarak yakında yayımlanacaktır.

3 Bunlar arasında t/d seçımınde d'nin aşırlıkta olması, Farsça kökenlı kelımelerın geniş bır biçimde kullanılması, kelime ve eklerde /g/ düşmesi gıbı özellıkler örnek verilebılır. *Dīvânu Lügâti't-Turk*'te Oğuzcanın özellıkleri konusunda verılen açıklamalar ıçın Bkz. Banguoğlu (1959), Korkmaz (1999)

lara ve edeb öğrencilerine isim soylu Arapça kelimeleri öğretmek olduğu belirtilir. Türkçe tercümeler her zaman olmasa da genel olarak Farsça tercümeye dayalı olarak yapılmıştır, çünkü Farsçada ve Türkçede karşılığı olmayan Arapça kelimeler tanımlanırken Türkçe tercüme çoğu zaman Farsça açıklamaların bire bir karşılığı olarak görülür.

Ketebe kaydında eserin istinsah yeri olarak Gölhisar veya Gülhisar olarak okunabilecek bir yer olduğu belirtilmiştir. Eser 52 varaktan oluşmuştur ve tamdır. Birkaç istisna dışında her sayfada on bir satır vardır. Eserin cildi sığır dili tabir edilen bloknot şeklinde üst uçtan dikilmiş bir cilttir ve sonradan yapılmıştır. Eser ciltlenirken başa ve sona eklenen ikişer yaprak sonraki dönemlere aittir ve boştur. Cilt koyu kahverengi deriden yapılmıştır, mıkleblidir ve üzerinde yer yer kurt delikleri görünmektedir. Bununla birlikte cilt genel olarak sağlam durumdadır.

Eserin yazı şekli Selçuklu döneminin özelliklerini taşır. Bu bakımdan harflerin biçimi ve eklenme şekilleri 13. ve 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi (EAT) yazı tarzına uygunluk göstermektedir. Bununla birlikte bu eserin en önemli özelliği EAT'nde gösterilmesi gelenek halini almış ünlüleri hareke ile veya bazen harflerle gösterme anlayışının bu eserde genelde bulunmayışıdır. Eserde baştan sona ünlülerin gösterilmesinden büyük ölçüde kaçınılmıştır. İlk yapraklardaki yazı büyük ölçüde solmuştur. Orta yapraklardaki yazı daha canlı ve parlak durumdadır. 11a, 11b ve 22b'deki Türkçe kelimelerin büyük bir kısmı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Türkçe kelimeler, satır arası yazı olduğu için, oldukça küçüktür ve harfleri seçmek çok dikkat gerektirmektedir. Birçok Türkçe kelime, yazının küçüklüğü, mürekkebin okside olması ve solması ve kağıdın çeşitli nedenlerden dolayı yıpranıp çürümesi sonucu çok zor seçilip okunabilmekte ve hatta bazen hiç okunamamaktadır. Bazı Türkçe kelimelerde hareke görülse de bunların daha sonraki kalemler tarafından yazıldığı mürekkepten anlaşılmaktadır. Harekelerin büyük kısmı üçüncü kalemin mürekkebi ve yazı stilini andırmaktadır. Buna ek olarak, bazı kelimelerin harekeleri yanlış yapılmıştır, çünkü bugün okunuşlarını diğer eski eserlerde tesbit ettiğimiz kimi kelimeler pek kabul edilebilir bir şekilde harekelenmemişlerdir. Arapça kelimelerde hareke bazen gösterilmiştir, fakat Farsça kelimelerde hareke genellikle yoktur. Arapça ve Farsça kelimeler oldukça iri harflerle ve okunaklı yazılmıştır. Konu başlıkları (bâb) ve bölüm başlıkları (fasl) kırmızı mürekkeple gösterilmiştir. Ayrıca bazı sayfalarda Farsça tercümeden sonra yeni bir Arapça kelimenin başladığının göstermek için üç kırmızı nokta, Farsça kelimeden önce ise bir kırmızı nokta gösterilmiştir. Fakat bu durum eserin tamamında düzenli olarak görülmez.

Eserin müellifinin kim olduğu bilinmemektedir. Ketebe kaydında belirtilen Bahşāyiş bin Çalıça ismi bizim tahminimize göre eserin ikinci müstensihidir. Bu müstensihin eserde kendisini ṣāḥib-i kitāb olarak nitelemesi bizce esere kendi döneminde kullanılan kelimeleri katmasından dolayı olmuştur. Nitekim 4. kalem de bir takım orijinal kelimeleri silerek veya karalayarak kendi dönemindeki ve kendi

ağzındaki kelimeleri yazdığı için eserin son sayfasında kendisini şāḥib-i kitāb olarak göstermiştir. Biz bu eklemeleri müstensihlerin yazılarından, mürekkeplerinden ve ağızlarının gramer özelliklerinden kolaylıkla anlayabilmekteyiz.

Kısaca bu eser Oğuzcanın maddi ve manevi kültür unsurlarına dair birçok kelimeyi ortaya koyarken dil, kültür ve sanat tarihi konularında zengin malzeme sunan bir eser olma özelliği gösterir. Eserin imla özellikleri ve kelime hazinesi ise bu dönem yazılı kültür oluşumu konusunda yeni veriler ortaya koyarak bu konuda varolan tartışmalara yeni boyutlar kazandırır.

Eserde, sonradan yapılmış az sayıdaki ekleme kelimeler de dahil olmak üzere kelimelerin tercümesinde farklı yollar denenmiştir. Eserde tercüme yapılırken Arapça ve Farsça kelimelerin birebir tercümesi yapıldığı gibi sık sık kelime grupları ve cümleler şeklinde yapılmış tanımlara da yer verilmiştir. Bilindiği gibi, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yapılan edebî eser tercümelerinde de birebir tercüme yerine daha çok serbest yoruma dayalı tercüme üslupları denenmiştir.[4] Bazı edebiyat tarihçilerimizin özellikle manzum aşk ve tasavvuf hikayelerinin serbest tercümesine dayalı bu tür çalışmalar için kullandığı "yarı telif" ifadesinin de orijinal nüshaların çoğunun mevcut olmadığı ve eserlerin konusunun temelde değişmediği gerçeği göz önünde tutulacak olursa, daha detaylı değerlendirilmeye muhtaç olduğunu anlarız.[5] Ortaçağ tercüme anlayışının genelde birebir tercüme yerine kaynak eserdeki "anlam"ın verilmesi için oldukça serbest üsluplara dayandığı, ve bununla da yabancı olan ana eserin yerlileştirilmesinin amaçlandığı bugün bilindiği için bu tercüme eserlerin, dönemin şartları içinde, konu ve yorum bakımlarından ne ölçüde aslına bağlı kalıp kalmadığının incelenmesi gerekir.[6]

---

4 Bu tercüme çalışmaları arasında ozellıkle Nasafî'nın *Manzûma fi-l-Hilafiyât* veya *Nazmu'l-Hılafiyât* adlı eserının Eskı Anadolu Türkçesıne yapılan tercumesı çok önemlı bır yere sahıptir. Mütercım, bu Arapça eserı çevırırken her beytı önce bırebır kelıme şeklınde çevirmiş, daha sonra da bu çevirıyi kısa kısa yorumlamıştır. Oldukça teknık bır çevırı özellığı gösteren bu üsluba maalesef dıger eserlerde pek rastlanmaz. Bkz. Adamovıc (1990), Bilgın (1996).

5 Bu konuyla ilgılı kuçük çaplı karşılaştırmalı çalışmalar da yapılmıştır. Bunlar arasında bkz. Bırnbaum (1981) s. 15, Topaloğlu (1976) s. 21.

6 Ortaçağda böylesi serbest tercüme üslubu sadece Islamî kültürlerde değil Avrupa kültürlerınde de oldukça yaygın bir uygulamaydı. Mesela, Latın mütercımler Eskı Yunancadan yaptıkları tercümelerde o eserlerı polıtık alanda olduğu gıbı "fethetmek", dıger bır deyışle onları Latıncenın kendı malı halıne getırmek ıçın ana eserdekı cümle yapılarını en küçük parçalarına bölüp yenıden yorumlayarak mumkun olabilecek en serbest tercume metotlarını kullanmışlardır. Bu mütercımler daha da ıleri gıderek kaynak eserlerin yazarları yerıne kendı ısımlerını yazarak bu eserlerı kendılerıne mal etmışlerdır. Bu anlayış daha sonraki donemlerde şıddetle eleştırılmıştır. Bu konuyla ılgılı ayrıntılı bılgı ıçın bkz Schopenhauer (1992) ve Nıetzsche (1992). Bu sozkonusu çalışmalar elbette kı tercume eserlerdır ve serbest üslupla tercüme edılmış olmaları onları telıf eser sınıfına sokmamız ıçın yeterlı bır sebep değıldır.

Bahşayiş Lügati'nde Arapça ve Farsça kelimeler Oğuz Türkçesine tercüme edilirken kullanılan kelime, kelime grubu ve cümleleri şu üç ana bölümde inceleyeceğiz:

A. Tercüme kelime, kelime grubu ve cümlelerin morfolojik ve sentaktik yapıları,

B. Tercüme kelime ve kelime gruplarının kökenleri,

C. Kalıplaşmış formül kelime ve kelime grupları.

A. Tercümede kullanılan kelime, kelime grubu ve cümlelerin morfolojik ve sentaktik yapıları:

I. Birebir kelime şeklinde tercümeler: Eserde hakim tercüme şekli birebir yani Arapça ve Farsça kelimelerin karşılığı olarak tek tek Türkçe kelimelerin gösterilmesine dayalı yöntemdir. Özellikle dilin ana unsurları olan organ isimleri, renk, nitelik, derece ve işaret bildiren sıfatlar, sayılar, eşya ve hayvan isimleri daha çok bu şekilde tercüme edilmiştir. Bu türden kelimeler ya kök ve gövde halindeki kelimelerdir veya çeşitli yapım ekleriyle türetilmiş kelimelerdir. Bazı çekim ekleri, mastar ve partisip ekleri de yapım eki fonksiyonunu üstlenerek yeni kelime türetirler.

a. Kök ve gövde halindeki kelimelerle yapılan tercümeler: Eserde Arapça ve Farsça kelimelerin kök veya gövde halindeki kelimelerle tercümesi çok yaygındır. Mesela Arapça *anf* ve Farsça *bğnğ* için *burun* (2a-1), *şefe* ve *leb* için *dudaḳ*(2a-5) gösterilmiştir. Bu türden Türkçe kelimelere örnekler: boğaz (2a-7), dil (2b-6), boyun, eñse (3a-2), ḳulaḳ (4a-1), saġır, alın (4a-3), göz, kirpik (4a-6), aḳ (4b-6), bir, iki üç, döret, béş, altı, yédi, sekiz, ğoḳuz, on (11a-1, 2, 3), yaġ (12a-5), un (12a-7), süd, aġuz (12a-8), ḳazan (22a-7), kösdek (30a-2), pars, ḳaplañ (33b-1), ğoñuz, (33b-2), it (33b-3), ḳunduz (33b-4), çaḳal (33b-5), porsuḳ, ars (33b-6), sañsar, çetük (33b-7), yay, gün, ıssı (40a-6), güz, yapraḳ, ḳış (40a-7), ḳatı, yumşaḳ, yér (40b-1), düz, çoraḳ (40b-2), yazı, yuca (40b-3) çuḳur, yaruḳ, iniş, yoḳuş (40b-4), ḳara (50b-6), vs.

b. Türemiş kelimeler: Bu türden kelimeler daha çok isim yapım ve bazen de çekim ekleri aracılığıyla oluşmuşlardır. Sözgelimi Arapça *bevvāb* ve Farsça *dervān* karşılığı olarak *ḳapucı* (10b-7), *bennā* ve *bināger* karşılığı olarak ise *yapıcı* (10b-11) gibi türemiş kelimeler gösterilmiştir. Bu türden kelimelere örnekler: ḳovcı (9b-7), yolcı, zindāncı, yapıcı, balçıḳçı (10b-5, 7, 8), yaġcı (12a-4), başmaḳcı (12b-6), dokumacı (13b-2), ḳuyumcı (13b-9), fālcı (16a-7), varlıḳ (1b-10), ḳavımlıḳ (6a-9), ululıḳ, ḫorlıḳ (9a-3), damızlıḳ (12b-1), aġardıcılıḳ (13b-4), namazlıḳ (13b-8), alçaḳlıḳ (16a-8), yārılıḳ (52a-5), delülik (19b-11), ḫastelik (21a-4), deriñlik (42a-3), ekinlik (44b-3), şehrlü (6b-4), uslu (6b-10), düzenliklü (9a-2), baḫtlu (9b-1), udlu (9b-4), atlu (10a-6), udsuz (9b-4), susuz (17a-2), datsuz (23a-10), dilsüz (2b-9), şehrsüz (6b-5), ġayretsüz (9a-10), sikke-

süz (18b-3), ḫabersüz (20a-6), çegürdeksüz (23a-8), ḥurmetsüzlik (51a-5), oyuḳ (45a-3), buyruḳ (51a-4), artuḳlıḳ, eksük (51a-11), iniş (40b-5), vs.

İsim çekim ekleri, bazen, donmuş kelimeler içinde yapım eki fonksiyonunda görülürler: aḳca (18a-6), gökcek (4b-9), yaşçuḳ (4a-8), ḳuruçuḳ (4a-8), ḳabarcuḳ (21b-10), ḳapurcuḳ (24b-11), taḥtacuḳ (48a-5), daġarcuḳ (24b-7), devecük (34b-2), sığırcuḳ (35b-9), vs.

Mastar ve partisip ekleri yeni kelime türetilmesinde aktif rol oynarlar: çaḳmaḳ (23b-8), yaşmaḳ (27b-11), boġmaḳ (35a-7), dolaşma (12b-9), doḳuma (13b-2), ısıtma (20a-5), sıtma (<ısıtma) (20a-4), ötme (45a-1), süzecek (25b-7), arudacaḳ (13a-10), açacaḳ (48b-11), yazıcı (10a-4), çerici (10a-5), dadıcı (21b-3), yırtıcı (33a-6), deprenici (33b-8), uçıcılar (34b-11), bilür (6b-11), bilmez (6b-11), uyur (9b-1), yaradılmış (5b-1), bunamış (8b-6), sınmış (10a-10), yémiş (19a-9), yéyesi (21b-2), giyesi (26b-10), dögen (12b-5), gömülgen (41b-2), vs.

II. Kelime gruplarıyla yapılan tercümeler: Eserde oldukça sık görülen tercüme şeklidir. Türkçede tek bir kelimeyle karşılığı olmayan Arapça ve Farsça kelimeler genel olarak kelime grubu şeklinde tercüme edilmiştir. Bu türden tercümeler eserde daha çok Farsça tercümelere dayalı olarak yapıldığı için kimi zaman bu kelime gruplarının Farsça tamlama ve cümle yapılarına paralel bir şekilde devrik olduğunu gözlemleriz. Bu kelime grupları morfolojik yapı olarak çok çeşitlilik arz eder:

a. İsim grupları:

1. Çıkma grubu: çadırdan bir pāre (49a-4), gönden ḳalḳan (26a-1),

2. Bulunma grubu: altıda birisi (11b-3), ortasında bir dāne (28a-11),

3. Yönelme grubu: érteye yaḳın (49b-10)

4. Eşitlik grubu: sivriçe diş (2b-2)

5. Sayı grubu: Bu türden kelime grupları Arapça ve Farsça'da da kelime grubu halinde olduğu için yapılan tercümeler birebir tercüme özelliği gösterir: on iki biñ (40b-10),

6. Bağlaç grubu: boyunla çigin (3a-6), eyegü-y-ile yaġrın (3a-8), perī daḫı ādem oġlanı (5b-2), érkek daḫı dişi (5b-5), ḫoş daḫı aru (9a-6), pālānı ve daḫı terki (29a-11).

7. İsnat grubu: südi az (31b-6)

8. İsim Tamlamaları: Üç farklı yapı içinde görülür:

a. Belirtili isim tamlamaları: burnuñ ucı, burnuñ dibi, burnuñ düdügi (2a-1), gözüñ ḳırañları, gözüñ ḳarası (4a-7), oduñ yalıñı (39a-1), işüñ soñı (39a-7), günüñ rūşenālığı (39a-9), vs.

b. Belirtisiz isim tamlamaları: yér altı (39a-2), ğamu ğabaḳaları (39a-2), ḥisāb yéri, ḳıyāmet nişānları (39a-5), (39a-7), aġız ḳoḳusı (2a-5), aġız suyı (2a-10), güreşciler şalvārı (17b-8), vs.

Belirtisiz isim tamlamalarının anlamları genel nitelikte olduğu için Türkçede birebir karşılığı bulunmayan Arapça ve Farsça kelimeler belirtisiz tamlamalar şeklinde tercüme edilmiştir. Bunlar arasında Arapçada yer, mekan ve kap bildiren kelimeler Türkçeye *isim + yeri* (mesela *ekin yéri*) kalıbıyla yapılır: ğa'ām yéri (7b-6), vuruş yéri (10a-7), dönecek yéri (13a-9), oyun yéri, güreş yéri (17b-6), şeker yéri, ḫurma yéri (24b-7), süd yéri (24b-10), tavla yéri (26b-5), yelisi yéri (29b-8), binü yéri (29b-9), ḳolañ yéri (29b-10), ḥisāb yéri (39a-5), uyḳu yéri (39b-8), ekin yéri (44b-1), tere yéri (45b-7), gedāylar yéri (47a-11), vs. Bu konuyla ilgili daha çok örnek için bkz. *Standart anlam sınıfları ve kalıplaşmış tercüme şekilleri* (D.b).

c. Zincirleme isim tamlamaları: dişüñ dibi çirki (2b-5), eyerüñ öñ yañı (26a-6), don 'aleminüñ naḳşı (27b-3), ḳazan ḳaynamaḳ avazı (36b-8), fersaḫuñ üç elde bir alusı (40b-10), vs.

9. Sıfat Tamlamaları: güççük daḫı düz burun (2a-3), gök dudak (2a-5), kesük burun, puça burun (2a-4), tamām saçlu gişi (4b-4), eñ ḳatı zırh (26a-2), ulu od (39a-1), issi su (39a-3), issi vaḳt (39a-10), çeyneyecek on iki diş (2b-3), dört sivriçe diş (2b-2), bir dürlü ḳoḳulu ot (14a-10), çarḫuñ içindeki ağaç (42b-5), orta bahālu don, ağır bahālu don (27a-3), vs.

10. Son Çekim Edatı Grupları: ḳardaş oğlanları gibi, 'ammu oğlanları gibi (51-8), vs.

11. Tekrar Grupları:

a. Aynen tekrarlar: ṣala ṣala (30a-3), ḳat ḳat bulıd (37a-11).

b. Eş anlamlı tekrarlar: çöp çer (41b-9), lāzım vācib (49b-11).

c. Zıt anlamlı tekrarlar: aḳlu ḳaralu (31b-4), öñinüñ ḳıçınuñ (31b-11), géce gündüz (37b-5).

12. Birleşik isimler: ḳız ḳardaş, er ḳardaş (8b-10), 'ammu oğlı (8b-11), ḳuyruḳlu yılduz (16b-3), çekürdeksüz üzüm (23a-8), sacayaḳ (23b-6), iç don (27b-10), elegüm sağmal (37b-2), alğum salğum (40b-9).

b. Fiil grupları ve birleşik fiiller:

Tercümelerde yalnızca fiil gruplarına dayalı tercüme yoktur. Bununla birlikte cümle şeklindeki tercümelerde fiil grupları ve birleşik fiillere sıkça rastlanır. Örnekler:

1. Fiil Grubu: andan geçer (2a-8), yabāna atarlar (2a-9), dırnaḳdan bırağurlar (3b-8), elin ḳor (3b-11), oğlanlıḳdan çıḳmış (8a-3), ortaya ḳorlar (17n-10), çaḳmaḳdan daşar (23b-9), düz yére düşe ve buğura (41b-2), vs.

2. Birleşik Fiiller

a. Gerçek birleşik fiiller: sebeb olur (1b-7), ḳabūl eylemeye (34a-4).

b. Tasviri birleşik fiiller: gözinür durur (2b-2), bağlayu ḳorlar (28b-9), vs.

III. Tam veya kesik cümle şeklindeki tercümeler:

Arapça ve Farsça kelimelerin tercümesinde başvurulan yöntemlerden birisi de bu kelimelerin Türkçede tam veya kesik cümleler halinde tanımlanmasıdır. Bu tanımlar kimi zaman basit cümlelerle, özellikle de isim cümleleri aracılığıyla yapılır. Farsça tercümeye dayalı Türkçe tercümelerde bu tam ve kesik cümleler sık sık devrik bir yapı içinde ortaya çıkar:

Bir aġaçdur ğamu içinde. (39a-4) < f. dıraḫt est der duzaḫ < a. zaḳḳūm

Bir ırmaḳdur uçmaḳda (38b-8) < f. cūyş est der behişt < a. kevṡer

Bir aġaçdur gökde (38b-9) < f. nām-i dıraḫt est der āsmān < a. ğūbā

Bir aġaçdur yédinci ḳat gökde. (38a-9) < f. dıraḫt est der āsmān-i ḥeftum < a. sidretu'l-muntehā

Beytü'l-me'mūr bir evdür dördinci ḳat gökde. (38a -7) < f. ḫāne est der āsmān-i çehārum < a. beytu'l-me'mūr.

Eserde karşılaşılan cümleler daha çok ki/kim yapılı bağımlı birleşik cümlelerdir. Fakat bazen dé- fiilinin -(y)ü zarf-fiil ekiyle kalıplaşmış şekli olan *déyü* bu ki/kim edatının yerine kullanılır. İki türlü de ifade edilebilen bağımlı cümle çeşitleri yan cümle yapılarına göre şöyledir:

a. Özne yan cümleleri: Bağımlı birleşik cümleler içinde yan cümle ana cümlenin öznesini açıklayarak kelimenin tanımını ortaya koyar:

Ol et ki eyegü-y-ile yaġrın ortasındadur ādem ḳorḳıcaḳ ol ditrer. (3a-8) < goşt ki miyān-i pehlū ve şāne ki belerzed çūn betersed < a. farīṣa

Ol ki dırnaḳdan buraġurlar. (3b -8) < f. ānçe ez nāḫun beyufted < a. ḳulāme

Ol damar ki ḫinṣar ile binṣir ortasındadur. (7a-3) < reg bāşed miyān-i ḫinṣar ve binṣir ber poşt-i pençe < a. useylim

Her ṭamar ki segirür. (7a-3) < f. regī becehed < a. şiryān

Ol ki gişilerüñ meta'ın sata. (13b-11) < ān ki ?kābār-i merdūmān furūşed < a. beyyā' ve mubğ'

Ol kim bir gün dutar ve bir gün dutmaz. (21a-7) < f. tabī ki rūzī āyed ve rūzī ne'āyed < a. ġibb

Ol od kim çerāġdan göyinüp düşe. (24a-11) < f. ṣuhhte ki ez çerāġ beyufted < a. ḳirāte

Ol ki ḳuyruġın yuḳaru getürür. (34a-8) < f. ān ki dum mikeşed < a. cerrāre

ğūfān oldur kim dükeli yére erişe. (37b-5) < f. ki heme cāy beresed < a. ğūfān

Ol ılduz kim 'ıraḳlu ḳıbleyi anuñ ile bilürler. (38b-5) < f. ān sitāre ki ḳıble-i 'ıraḳ bedān bedānend < a. cedy

b. Nesne yan cümleleri: Bağımlı birleşik cümleler içinde yan cümle ana cümlenin nesnesini açıklayarak Arapça kelimenin açıklanmasına yardım eder. Örnekleri azdır:

Anı ki göyündürürler. (14a-4) < f. her çe be-sūzānend < a. duḫne

Baḫıma déyü her canavara dérler kim söylemeye. (29a-10) < f. her cānverī ki suḫan negüyed < a. bahīme ve'l-'ucmā'

Anuñ ki gövdesinde aḳca ḳadar aḳ ola. (30b-4) < f. çend diremī sepīd < a. aḳraÎ

Eyyām-ı bīż déyü ayuñ on üçinci günine, daḫı on dördinci dağı on béşinci günine dérler. (40a-3) < f. sīzdehum ve çahārdehum ve pānzdehum < a. eyyāmu'l-bīż

c. Yüklem yan cümleleri: Bu yan cümleler bir çok Arapça kelimenin tanımı amacıyla ana cümlenin yüklemini açıklar.

"Merī" oldur kim ṭa'ām ve şerāb andan geçer. (2a -8) < f. rāh-guzer-i ṭa'ām ve şerāb ez gelû < a. merī

"Ḫayū" oldur ki ağızdan anı yabana atarlar. (2a-9) < f. ān ḫayû ki beyendāzend ez dehen < a. el-buzāḳ, ḫayū, el-nuḫāme

"'Abīr" oldur ki her dürlü otdan yoğururlar. (14a-5) < f. sirişti ez her güne ṭîb < a. 'abīr

"Nidd" oldur ki müşkden, 'ûddan, 'anberden yoğrıla. (14a-6) < f. sirişti ez muşk ve 'ūd ve 'anber < a. nidd

"Zekāt" oldur kim anı māldan çıḳarmaḳ lāzım vācib ola. (49b-11) < f. ānçe vācib āyed ez māl birūn kerden < a. zekāt

"Ṣadaḳa" oldur ki dervīşlere véreler vācib olmadın. (49b-11) < f. ānçe bedervğşān dehend < a. ṣadaḳa

Bu cümleler nadiren bağlaçsız (asindetik) olarak da ortaya çıkarlar:

İki yılduzdur bir arada doğar. (38b-4) < f. du birāderān < a. veḳdān

d. Kesik cümleler: Arapça ve Farsça kelimelerin doğrudan tercümesi yerine tanımlama veya açıklama yapıldığı durumlarda kısa ve pratik bir tercüme tekniği olarak kesik cümlelere başvurulmuştur. Kesik cümleler daha çok mastar, sıfat-fiil ve zarf-fiil grupları tarafından oluşturulmuştur.

1. Mastarlar iyelik eki almadığı durumlarda mastar grubu olarak yan cümleler oluşturduğu gibi isim tamlamaları içinde iyelik ekiyle veya iyelik eksiz olarak tamlanan görevinde bir öznenin yaptığı işi belirtirler:

Cerāḥatuñ suyın *açmaḳ* (15b-8) < f. āb kuşāden < a. el-ḳadḥ,

Gözüñ ḳapağın *dikmek*. (15b-10) < f. bīle duḫten < a. teşmîr

Yılduzuñ aşağa *düşmegi*. (16a-9) < f. be-zîr āmeden-i sitāre < a. hebûṭ

İki yılduz ḳoşacaḳ bir yerde *berāber gelmek*. (16a-10) < f. gird āmeden-i dū sitāre der yek ḫāne < a. ḳırān ve'l-muḳārane

Ay bir yılduz ile *ḳatışmaḳ*. (16b-1) < f. peyvesten-i ḳamer be-sitāre-i dîger < a. mumāzece

Üçinci burcda *ḳatışmaḳ* (16b-2) < f. ez-siyum burc peyvesten < a. ṣalîṣ

Ay dördinci burca *ulaşmaḳ*. (16b-2) < f. ez çehārum burc peyvesten < a. er-rabī'

Yüzinüñ bir yañı *saḳar olmaḳ*. (30b-5) < f. yek sūy-i rūy sepīd < < a. laṭīm

Nişāb oldur ki andan *zekāt çıḳarmaḳlıḳ* vācib ola. (50a-1) < f. mālī ki bedān Îadd resed ki ez ān zekāt vācib āyed < a. nişāb

Buyruḳ dutmamaḳlıḳ. (51a-4) < f. bī-fermānī < a. ma'ṣiyye ve'l-'iṣyān

Kimseden nesene *dilemek*. (51b-2) < f. çīzī ez kesī ferā ḫ^{W}āsten < a. el-'ādiye

2. Partisipler genel olarak isimleri niteleyerek onları açıklar. Bu nedenle Türkçede tam karşılığı gösterilemeyen kelimelerin çevirisinde partisiplerden yararlanılmıştır. Bu partisiplerin bir kısmı iyelik eki alarak isim tamlaması yapısı içinde fiil gücü taşıyarak isimleşirler:

Otuz altı dāne incü *dizilmiş*... (28a-9) < f. siy u şeş dāne mirvarīd bāşed < a. 'ıḳd

Gece gündüz *yaġan* yaġmur. (37b-5) < f. şebān-rūzī < a. dīme

Yemen'de *doġan* ılduzlar. (38b-7) <. f. sitāre ki ez Yemen āyed <a. simāk ve 'ayyuğ ve nasri ṭāyir ve nasri vāki' ve sehīl

Erteye yaḳın *yédükleri* yiyesi. (49b-10) < f. ānçe nezdīk-i rûz ḫ^{W}ārend < a. saḥūr

Yonılmış ḳalem. (50b-9) < f. ḫāme-i terāşīde <. a. ḳalem

Yonılmaduḳ ḳalem. (50b-10) < f. ḳalem-i nāterāşīde < a. yarā'a

3. Zarf-fiiller cümledeki fiilleri veya fiilimsileri genel olarak yer, tarz ve sebep-sonuç ilişkisi içinde açıkladıkları için Türkçede tam karşılığı olmayan Arapça ve Farsça kelimelerin kısaca tanımlanması amacıyla partisiplerle birlikte kullanılmıştır:

Bünyād *ḳoyıcaḳ* eyledükleri ṭa'ām. (21b-7) < f. mihmānī-i binā nihāden < a. el-vekīr

'Avrat oġlan *eyleyicek* eyledükleri ḳonuḳlıḳ. (21b-8) < f. zāc sûr < a. ḫirs

Oḳımadın gelen ḳonuḳ. (21b-9) < f. ḳufeyl < a. ?ẓanīn

B. Kökenlerine göre kelimeler

Türkçe tercümede rastlanan kelimeler arasında dönemin Oğuzcasında geniş olarak kullanılmaya başlanmış Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de vardır. Bunların bir kısmı bir takım fonetik değişmelere uğrayarak Oğuzcanın fonolojik

kurallarına uymuştur. Biz bu değişmiş fonolojik özellikleri birçok kelimenin imlasında görebiliyoruz. Bununla birlikte, eserde hiç bir fonolojik değişime uğramayan Arapça ve Farsça kökenli kelimeler de mevcuttur. Aşağıdaki bölümlerde açıkladığımız *mğm* harfiyle gösterilen kelimelerden başka, sayıca önemli oranda Arapça ve Farsça kelime eserde asıllarında olduğu gibi görünürler. Bu kelimelerin Oğuzcada nasıl söylendiğini belirten bir işaret yoktur: f. perī, f. dīv (5b-2), f. bāzū (7a-4), f. māye (12a-9), a. ḫarāc, f. şehr (10b-1), a. ḥükm, f. ḳāḍī (10b-2), a. ra'iyyet, f. dāğ (10b-3), f. şagird, y. ırġat (10b-6), f. baḫş, a. ḫil'at (10b-9), a. zeyt (12a-4), a. dabbāġ (13a-1), a. dellāl, a. meta' (13b-11), vs.

Buna karşın, Arapça ve Farsça bazı ödünç kelimelerin kimi ünsüzleri Türkçede söylendiği şekilde yazılır ki bu durum imlanın söyleyişe uyarlanması ve ağız özelliklerinin gösterilmesi bakımından önemlidir: köy (6b-5) (<f. kūy), destvele (18a-4) (<f. destvāne), engüştene (25b-11) (<f. enguştvāne), pazvend (28a-11) (<f. bāzu-bend), babuç (28b-8) (<f. pāpūş), baḥıma (29a-10) (<a. bahīme), kepçük (26a-7) (<f. kefçūk), maḥafa (26b-8) (<a. miḥaffa), fūta (27a-4) (<a. fūğa), destine (28b-1) (<f. desdīne), havit (31b-8) (<f. havīd), kerkez (35a-1) (<f. kerkes), çegük (35b-6) (<f. çegāvuk), Pars (38a-5) (<f. Pārs), baḳra (42b-4) (<a. bekre), méşe (42b-11) (<f. bīşe), armut (43a-3) (<f. emrūḏ), bayam (43a-6) (<f. bāḏām), kelem (45b5) (<a. kerenb), çügündür (45b-6) (f. çuġundur), kereviz (45b-8) (<a. kerevis), ısbanaḳ (45b-11) (<a. isfanāḫ), lilüfer (46a-3) (<a. nīlūfer), ḫaṭbi (46a-4) (<a. ḫaṭmī), dervend (47a-9) (<f. derbend), çārsū (47a-10) (<f. çahār-sū), meşed (49b-1) (<a. meşhed), comard (51a-6) (<f. civān-merd)

Bunlardan başka bazı Arapça ve Farsça kökenli kelimeler hem asıllarındaki gibi hem de Türkçe söyleyişe uygun olarak farklı imlalarla yazılmışlardır. Bunlar arasında aslı a. *ḫurmā* olan kelime bazen *ḫurma*, aslı f. *tīz* olan kelime bazen *tiz* bazen *téz*, ve aslı a. *tirīd* olan kelime ise bazen *tirid* şeklinde yazılmıştır.

C. *mīm* ve *birisi* kelimeleriyle yapılan doğrudan tercümeler

Arapça ve Farsçadan Oğuzcaya geçerek yaygın hale gelmiş kelimelerle Oğuzcada kullanılmayan veya eşanlamlıları kullanılan bazı Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeye aktarılmasında *mīm* ve *birisi* kelimelerine dayalı çeviri metodu kullanılmıştır. Bu kelimelerin kullanılmasındaki amaç tekrardan ve gereksiz bilgiden kaçınmaktır.

a. *mīm* harfiyle doğrudan aktarılan Arapça ve Farsça kelimeler

Eserde dönemin Oğuz Türkçesinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimeler satır arasında *mīm* (ma'lūm / ma'rūf) harfiyle gösterilmiştir. Eserde, bu harf daha çok Farsça kelimelerin altına konmuştur.[7] Bahşayiş Lügati'nde bir çok Arapça ve

7 Bu durum Dīvānü Lügāti't-Türk'te bu dönem Oğuzcasında bır çok Farsça kelimenın kullanıldığını söyleyen Kaşgarî'yı destekler nıtelıktedır.

Farsça kökenli kelime Türkçede söylendiği şekilde yazıldığı için altına sadece bir *mīm* harfi konulan bu Arapça ve Farsça kelimelerin bu dönemde nasıl telaffuz edildiği bir problem olarak ortaya çıkmaktadır, çünkü bu Arapça ve Farsça kelimelerin yazımı asıllarında olduğu gibidir ve bunların üzerinde Türkçedeki telaffuzlarını gösteren herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Örnekler: mīm (f. peyġāmber) 10a-2, mīm (a. ḫalīfe), mīm (f. şāhenşāh), mīm (f. pāğişāh) 10a-3, mīm (a. 'alem) 10a-9, mīm (f. şaḥna) 10b-2, mīm (f. bedraḳa), mīm (a. cerā) 10b-8, mīm (f. pīşe) 10b-9, mīm (f. ustāḏ) 10b-10, mīm (f. baḫşiş) 11b-10, mīm (f. penīr), mīm (f. lōr) 12b-2, mīm (f. cift) 12b-4, (f. kelāve) 13a-3, mīm (f. mekūk), mīm (f. māsura) 13a-3, mīm (f. bāzergān), mīm (a. dellāl) 13b-11, mīm (f. muşk), 14a-3, mīm (a. 'ud) 14a-3, mīm (f. tūtiyā) 14a-5, mīm (f. ḫıyār şenber) 14b-3, [mīm] (f. ığrıfil) 14b-4, mīm (f. helīle) 15a-3, mīm (f. kükürd), mīm (a. ḳār ve ḳīr), mīm (a. neft ve ḳarān ve zift) 15a-7, mīm (a. lājeverd) 15a-11, mīm (f. surma) 15b-2, mīm (f. ḳanbīr) 15b-3, mīm (f. derzī) 16b-4, mīm (f. piyāle) 17a-7, mīm (a. ṭabl) 17b-4, mīm (a. ḳa'ṣ) 18a-4, mīm (a. sikke) 18a-7, mīm (f. kīse) 18a-10, mīm (f. pāre) 18b-2, mīm (f. direm) 18b-4, mīm (f. ḫarbende), mīm (f. şarāb-dār) 19a-1, mīm (f. cāme-dār) 19a-2, mīm (f. efsÙn) 19a-8, mīm (a. baḳḳāl), mīm (f. ḫurde-furūş) 19a-10, mīm (f. destār-ḫ^{W}ān) 21b-10, mīm (f. kūfte) 22a-7, mīm (a. ḳılye, f. tāve-biryān) 22a-8, mīm (f. tutmaç <t) 22b-4, mīm (f. pāçe) 22b-5, mīm (f. ġoşt-ı yaḥnī) 22b-6, mīm (f. çeryiş) 22b-11, mīm (f. nevāle) 23a-2, mīm (f. pālūğe) 23a-3, mīm (f. şeker) 23a-5, mīm (f. nabāt) 23a-6, mīm (f. gezengubīn) 23a-8, mīm (a. ṭabaḳ) 23b-2, mīm (f. şīşe) 23b-6, mīm (a. meş'ale) 23b-9, mīm (f. şem'-dān), mīm (a. ḳandīl) 23b-10, mīm (f. cuvāl), mīm (f. ġarāre) 24b-5, mīm (f. tōbra) 24b-6, mīm (a. ṣandūḳ) 24b-11, mīm (f. cuvāl-dūz), mīm (f. taḫt) 25a-4, mīm (a. kursī) 24a-5, mīm (f. kemend) 25b-6, mīm (a. 'arrāde ve mancınıḳ) 26a-1, mīm (f. zırh) 26a-2, mīm (a. cevşen ve ḫaftān) 26a-3, mīm (f. gurz) 26a-4, mīm (f. çūmāḳ) 26a-5, mīm (a. cull), mīm (f. pālās) 26b-3, mīm (a. ḳaṣab) 27a-7, mīm (a. ibrīşim) 27a-8, mīm (a. 'alem) 27b-3, mīm (f. pāçe) 27b-6, mīm (a. cubbe) 27b-7, mīm (a. ṭaylasān) 27b-10.

b. *birisi* kelimesiyle Türkçede olmayan Arapça kelimelerin aktarılması

Bir cinse bağlı kimi Arapça kelimeler "o cinsten bir tanesi" anlamında *birisi* veya *anuñ birisi* şekilleriyle gösterilmiştir. Bu türden kelimelerin sayısı azdır. Eserdeki Türkçe tercüme daha çok Farsça tercümeye dayalı olarak yapıldığı için *birisi* şeklindeki tercüme de Farsça *yekī* veya *yekī ez ān* kelimesinin hemen altında onun tercümesi olarak gösterilmiştir. Bu kelimelerin bu dönem Oğuzcasında ne ölçüde kullanıldığı konusunda herhangi birşey söylemek oldukça zordur.

Örnekler: anuñ birisi (a. ṣaniyye: ön kesici dişlerden birisi) 2a-11, birisi (a. rubā'iyye: azı dişiyle ön diş arasındaki diş) 2b-1, anuñ birisi (a. nāb: köpek dişi)

2b-2, anuñ birisi (a. reḥā: öğütücü diş) 2b-3, birisi (tābil: bir tür baharat) 23a-1, birisi (cisr: iri deve) 31a-3, birisi (baḳara: bir inek) 32a-5, birisi (a. şāh: bir koyun) 32b-6, birisi (a. 'alaḳa: bir sülük) 34a-2, birisi (a. fāre: bir fare) 34a-9, birisi (a. ṭāyir: bir kuş) 34b-11, birisi (a. cāriḥe: bir avcı kuş) 34b-11, birisi (ḳaṭah) 35b-5, birisi (decāce: bir tavuk) 35b-10, birisi (rīşe: bir kuş tüyü) 36a-2, birisi (a. şecere: bir ağaç) 42b-10, birisi (ḳaṣaba: bir kamış) 44a-2, birisi (a. ṭanab: bir çadır ipi) 49a-5, birisi (şa'īre: dinen yapılması farz olan) 50a-10.

D. Standart anlam sınıfları ve kalıplaşmış tercüme şekilleri

Bahşayiş Lügatinde Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye tercüme edilirken eşya, araç-gereç, yer ve mekan ve meslek isimleri ile yansımalı kelimeler için standart sayılabilecek ekler ve kelimeler kullanılmıştır. Bu anlam sınıfları ve onları gösteren kalıplaşmış şekiller şunlardır:

a. Ses yansımalı kelimeler: Arapça ses yansımalı kelimelerin Türkçe tercümesi de Farsça tercümelere dayalı olarak yapıldığı için o tercümede kullanılan kalıplar aynen Türkçeye aktarılmıştır. Bu kalıp Farçada *āvāz-ı...* olarak yapıldığından dolayı Türkçeye ... *āvāzı* olarak tercüme edilmiştir. Bununla birlikte *āvāzı* kelimesindeki uzun ünlüler Türkçe söyleyişe dayalı olarak sık sık kısalır.

Örnekler: daġ avāzı (36a-5), aġız avāzı, burun avāzı, ḳarın avāzı (36a-6), ḳatır avāzı, eşek avāzı (36a-8), deve avāzı, sıġır avāzı, ḳoyun avāzı, keçi avāzı (36a-9), it avāzı, arşlan avāzı, ḳurt avāzı (36a-10), çaḳal avāzı, ṭoñuz avāzı, dilkü avāzı, çetük avāzı (36a-9), maymūn avāzı, davşan avazı, géyik avāzı (36b-1), vs.

b. Yer ve mekan gösteren isimler nadiren -lık/lik ekiyle yapılır, ancak yer isimleri daha çok *isim* + *yéri* fomüllü belirtisiz isim tamlamalarıyla yapılır:

-lık/lik ekinin yer ve mekan ismi yapma dışında da bir çok fonksiyonu vardır. Yer ismi yapım eki olarak şu isimlerde görülür: gölgelik (47b-11), ekinlik (44b-3), gögercinlik (49a-11), gūrlik (49b-1), vs.

isim + *yéri* kalıbıyla gösterilen örnekler yer, mekan ve bir şeyin içinde bulunduğu kabın ismini bildiren yapılar kurar.

Örnekler: namāz yéri (49b-3), mürekkeb yéri (50b-8), ḳarınuñ ğa'ām yéri (7b-6), oyun yéri, güreş yéri (17b-6), şeker yéri, ḫurma yéri (24b-6), süd yéri (24b-10), tavla yéri (26b-5), kösdek yéri (30a-2), su ḳatında devenüñ yatacaḳ yéri (32a-2), ḥisāb yéri (39a-5), uyḳu yéri (39b-8), ekin yéri (44b-1), tere yéri (45b-7), gedāylar yéri (47a-11), ḳumāş yéri (47b-3), ḫarāc yéri (47b-5), ḳapu yéri (47b-11), buġday yéri (48b-4), dernek yéri (49b-6) ḥadīs eydecek yér, diñlenecek yér, bāzār yéri (49b-7), sabaḳ eydecek yér, uyḳu yéri (49b-8), baḳacaḳ yér, gevherler yéri (49b-9), aġaç başında ḳuş yéri (49b-10), aru yéri, davar yéri (49b-11), vs.

c. Eşya isimleri genel olarak -acaḳ/-ecek partisipiyle meydana getirilmiştir. Bu partisip ya kendi başına isimleşerek yada bir nesne alarak partisip grubu şeklinde ortaya çıkar: arudacaḳ (13a-10), doynaḳ soyacaḳ (16a-2), gümiş sızacaḳ

(18a-7), azuḳ ḳoyacaḳ (18b-11), tirīd çıḳaracaḳ (22b-10), kef alacaḳ (23b-7), nergis ḳoyacaḳ (24a-5), aḳca ḳoyacaḳ (24b-3), siñek ḳorıyacaḳ (25a-1), et asacaḳ, su çıḳaracaḳ (25a-7), ḳılıç asacaḳ (25a-10), açacaḳ (48b-11), dırnaḳ kesecek (16a-5), çömlek götürecek (25b-6), süzecek (25b-7), vs..

d. Meslek, davranış, alışkanlık ve huy bildiren kelimeler genel olarak +cı/ci/çı/çi isimden isim yapım eki ile -ıcı/ici partisipiyle meydana getirilmiştir.

Örnekler: ḳovcı (9b-7), yolcı, ḳapucı, zindāncı, yapıcı, balçıḳçı (10b), yaġcı (12a-4), başmaḳcı (12b-6), dokumacı (13b-2), ḳuyumcı (13b-9), fālcı (16a-7), davulcı (17b-4), oyuncı (17b-5), avcılaruñ (18a-5), uyancı, eyerci, ḳalḳancı, oḳcı, yaycı (18b-6, 7), ṣābūncı (19a-3), efsūncı (19a-7), (19b-1) boyacı, külḫāncı (19b-6), çerici (10a-5), gözci (10a-10), degirmenci (11b-10), ekinci (12b-3), edükci (12b-6), gezici, ʻalemci, candarcı (13b-8), düdükci (17a-11), demürci (18b-7), süñüci (18b-8), pīlci, yüzükci (19a-3), gemici (42a-11), doġurıcı, doġurmayıcı (6a-6), yavuz dileyici (9a-1), ırakdan görici (9a-2), buyruḳ dutıcı (9b-5), buyruḳ dutmayıcı (9b-6), oda tapıcı (9b-10), buta ğapıcı (9b-11), buyruḳ vérici, yazıcı (10a-4), çerici (10a-5), iş sürici, iş dutıcı (10b-2), dāğ vérici (10b-3), iş buyurıcı, eyüden yavuzı bilici (10b-4), bāc alıcı (10b-5), ḳara géyici, ḳapucı, saḳlayıcı (10b-7), endāze eyleyici, yapıcı (10b-11), taḫıl alıcı, saġalıḳ dutıcı, saġlayıcı, (11b-6), ödeyici (11b-8), dilkü derisi dikici, kürk dikici, gön bardaḳ dikici (12b-11), ig yonıcı (13a-4), béz aġardıcı (13b-4), ibrişim arıtlayıcı (13b-10), ḳıl dokıyıcı, ip doḳıyıcı (14a-1), ip bükici (14a-2), ḳan alıcı (15b-11), süñük baġlayıcı (16a-5), yıldız añlayıcı (16a-6), ırlayıcı, aheng dutıcı (17a-9), şeştā çalıcı (17a-10), aḳca kesici (18a-6), aḳca satıcı, ʻayār dutıcı (18a-8), çanaḳ baġlayıcı, pūla sikke urıcı (18b-5), at aletine gümiş dürici (18b-6), üzeñü dutıcı (19a-1), ḫargele güdici (18b-11), ḳalb eyleyici (19a-8), dopraḳ alıcı, dopraḳ yuyıcı, sin ḳazıcı (19b-4), sin açıcı, ölü yuyıcı (19b-5), ḳıv arudıcı (19b-6), dadıcı (21b-3), yırtıcı (33a-6), deprenici (33b-8), uçıcılar (34b-11), ün çekici (35a-9), ṣadaḳa alıcı (50a-2), vs.

Sonuç

Bahşayiş Lügati'nde, Arapça ve Farsça kelimelerin tercümesinde başvurulan morfolojik ve sentaktik yapılar incelendiğinde bu tercümede daha çok birebir tercüme tekniği yani Arapça ve Farsça kelimelere karşılık tek tek Türkçe kelimelerin kullanıldığı anlaşılır. Bu Türkçe kelimeler kök ve gövde halinde olduğu gibi türemiş kelimeler şeklinde de ortaya çıkar. Bununla birlikte, isim grupları, mütercimlerin Türkçeye tek bir kelimeyle çeviremediği kelimeler için sık sık başvurulan bir başka yöntem olmuştur. Buna ek olarak, basit ve bağımlı birleşik cümleler ile kesik cümleler kimi Arapça kelimelerin tanımlanmasında nadiren yararlanılan bir diğer yol olarak karşımıza çıkar. Farsça tercümeye dayalı isim grupları ile tam ve kesik cümleler Farsça cümle yapısının etkisiyle bazen devrik yapılar olarak ortaya çıkar.

Arapça ve Farsça bir çok kelimenin Türkçeye çevrilmesinde kullanılan kelimeler arasında Arapça ve Farsça kökenli olup da Türkçeleşmiş kelimeler önemli bir yer tutar. Bu kelimelerin bir kısmı imlada asıllarındaki gibi yazılırken bir kısmı da Türkçe söyleyişe uygun hale getirilmiştir. Çok az sayıdaki Arapça ve Farsça kökenli kelimeler hem asıllarındaki gibi hem de Oğuzca söyleyişe uygun şekilde yazılmıştır. Klasik sözlüklerde rastlanan ve bilinen kelimeler için kullanılan *mğm* harfi ve bir türe ait tek tek varlıklar için *birisi* kelimesi kullanıldığından bu kelimelerin bu dönem Oğuzcasındaki telaffuzları konusunda bir bilgiye sahip olamıyoruz. Bundan dolayı belirtilen kelimelerin transkripsiyon özellikleri konusunda tereddütlü davranmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Eserde bir diğer önemli tercüme üslubu da yer, meslek, eşya isimleriyle ses yansımalı kelimeler için bir takım klişe kelime ve eklerin kullanılmasına dayalı üsluptur. Dilde bu sözkonusu kelime ve eklerden başka şekillerin kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesi için bu sahadaki diğer eserlerin ayrıca incelenmesine ihtiyaç vardır.

Bibliyografya

Adamovıc, Mılan (1990), *Nasafi, Umar ibn Muhammad: Die Rechtslehre des Imam an-Nasafi ın turkischer Bearbeitung vom Jahre 1332*, Stuttgart: Deutsche Morgenlandısche Gesellschaft.

Bilgın, A. Azmı (1996) *Nazmü'l-Hilafiyyat tercümesi: Giriş, dil ozellikleri, metin, ındeks*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bırnbaum, Eleazar (1981) *The Book of advice by King Kay Kā'us ibn Iskander,*

Duxbury: Sources of Oriental Languages and Literatures.

Cahen, Cl. (1965) "Ghuzz," *The Encyclopaedia of Islam*, vol. II, Leiden: Brıll.

Korkmaz, Zeynep (1999) "Oğuz Türkçesinin tarihî gelişme süreçlerı ve Divanu Lûgat-ıt-Türk," *Türk Dili*, sayı 570 (Hazıran 1999), s. 459-470

Lane, Edward William (1984) *Arabic-English Lexicon,* 2 cılt, New Edıtion, Cambrıdge, England.

Moın, Muhammed (1985) *Ferheng-i Fârisî*, 6 cılt, Tahran: Amır Kabir Yay.

Nıetzsche, Frıedrıch (1992) "On the problem of translatıon," İngılızce tercüme: P. Mollenhauer, *Theories of Translation*, ed. R. Schulte, J. Bıguenet, Chıcago: The Unıversıty of Chıcago Press, s. 68-70.

Pritsak, Omeljan (1953) "Der Untergang des Reiches Oguzischen Yabgu," *Fuad Koprülü Armağanı,* İstanbul, s. 397-410

Savory, Theodore (1994) *Tercüme sanatı*, Türkçe tercüme: Hamit Develı, İstanbul: Mıllı Eğıtım Yay.

Schopenhauer, Arthur (1992) "On language and words," Ingılızce tercüme: P Mollenhauer, *Theorıes of Translation*, ed. R. Schulte, J. Bıguenet, Chıcago: The Unıversity of Chıcago Press, s. 32.

Steingass, F. (1984) *Persian-English Dictionary,* 7th Impressıon, London: Routledge, Kegan Paul.

Sümer, Faruk (1972) *Oğuzlar (Turkmenler): Tarihleri, boy teşkilatı, destanları*, 2. Baskı, Ankara· Ankara Ünıversıtesı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesı Yayınları

Topaloğlu, Ahmet (1976) *Muhammed bin Hamza: XV. yuzyıl başlarında yapılmış Kur'an tercumesi*, 1. Cılt, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bahşayiş Lügati: Yazma Eserden Örnek Sayfalar

Bahşayiş Lügati: Yazma Eserden Örnek Sayfalar

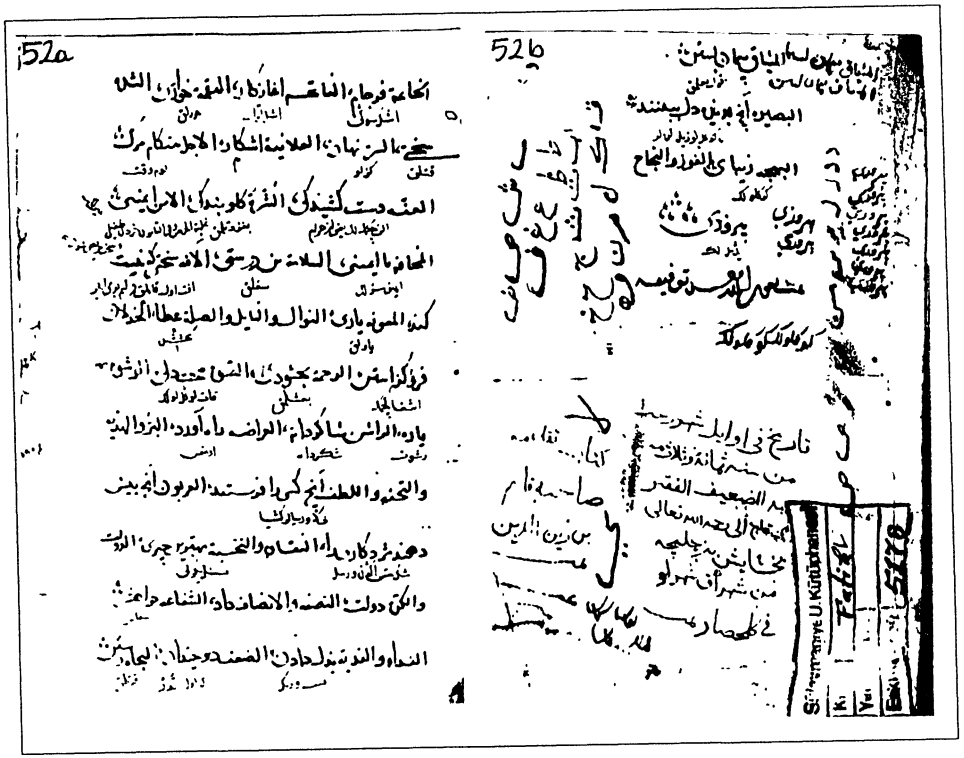

Bahşayiş Lügati: Yazma Eserden Örnek Sayfalar